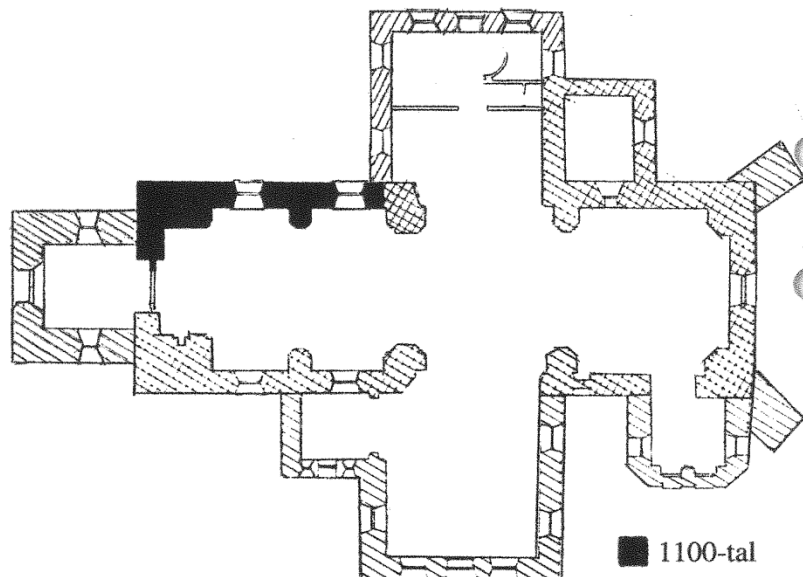

Säby

Besiktning av kalkmåleri 2015-06-03
Gunnar Nordanskog & Eva Ringborg

Planskiss, Säby kyrka

- 1100-tal
- ▨ Senmedeltid
- ▧ 1689
- ▩ 1731 – 56
- 1969

Sammanfattning

Målningarna i Säby kyrka är från 1400-talet och har framtagits i flera omgångar under 1900-talet. Den senaste rengöringen och konserveringen genomfördes 2013 och målningarna är i gott skick. Förhoppningsvis kommer nedsmutsningen av målningarna att begränsas genom att kyrkan också har fått ett nytt värmesystem. Inga åtgärdsförslag.

Kalkmålningarnas tillkomst

De äldsta delarna av Säby kyrka är långhusets norra och västra väggar, uppförda under 1100-talet. Kyrkan valvslogs under slutet av 1400-talet, möjligen i flera etapper, och valven försågs med kalkmålningar med ett omfattande bildprogram av en målare som anses vara en efterföljare till mästern Amund (Lindqvist 2006). Målningarna överkalkades sannolikt redan 1653, och eventuella väggmålningar på stora delar av långhusväggarna förstördes när korsarmar byggdes 1689 och 1745 (se planritning). Sannolikt ytfördes draperimålningar under 1700-talet, av vilka idag endast finns fragmentariska spår.

Målningarna i koret togs fram 1931-33 av konservator Alfred Nilsson. Målningarna retuscherades och stora mängder gips injicerades bakom den medeltida putsen, som var i dålig kondition.

1947 gjordes ett försök att tona ned väggytorna mellan målningsfragmenten på östra korväggen. I samband med detta kom en del av måleriet att övertäckas av kitt och grå ströpplad färg som är hårt bunden vid 1400-talsmåleriet (Rosenqvist 2014).

1968-69 rengjordes det tidigare framtagna måleriet, samt framtogs måleriet i västra långhusvalvet och på väggen bakom orgelläktaren av konservator Ragnar Flood.

I kalkmåleriinventeringen 2003 noterades att målningarna var starkt smutsade och delvis mögelangripna, och att det fanns sprickor och bom i putsen (Peterson 2003). År 2013 genomförde konserveringsateljén vid Jönköpings läns museum en rengöring av måleriet och fästning av putsen (Rosenqvist 2014).

Målningarnas tillstånd

Eftersom måleriet har framtagits vid olika tillfällen, har det också något olika karaktär i olika delar av kyrkan. Vid framtagningen 1931-33 förtydligades måleriet i valven genom förstärkning av konturerna för att uppnå en ”ökad läsbarhet” av målningarnas motiv. Målningarna på väggar och gördelbågar fick inte samma behandling, de retuscherades inte och valvribbornas målningar är inte kompletterade hela vägen ned. Bakgrunderna i valvkapporna är ombottnade och patinerade, vilket gör att kalkningen av kappan står fram som betydligt ljusare i glador och figurer än i de omgivande partierna.

Åtgärderna på västväggarna 1968-69 var mer återhållsamma och inga retuscheringar gjordes. I de stora sammanhängande järnoxidröda partierna syns huggmärkena från framtagningen.

Efter den senaste konserveringen 2013 är puts och målningar stabila.

Koret

Målningarna i korets stjärnvalv är kraftigt retuscherade. Motiven föreställer Nådstolen, Korsfästelsen och samt ett antal helgon.

Korväggarna har målningar från olika perioder. Det äldsta är fragmentariskt figurativt måleri och en röd draperimålning som är samtida med valvmålningarna. På norra väggen syns rester av målade begravningsvapen från 1600-1700-talet. Enligt Lindqvist kan det ena vapnet sannolikt identifieras som ätten Bielkes (Lindqvist 2006:8). Östra väggen har rester efter en yngre draperimålning (Rosenqvist 2014:7).

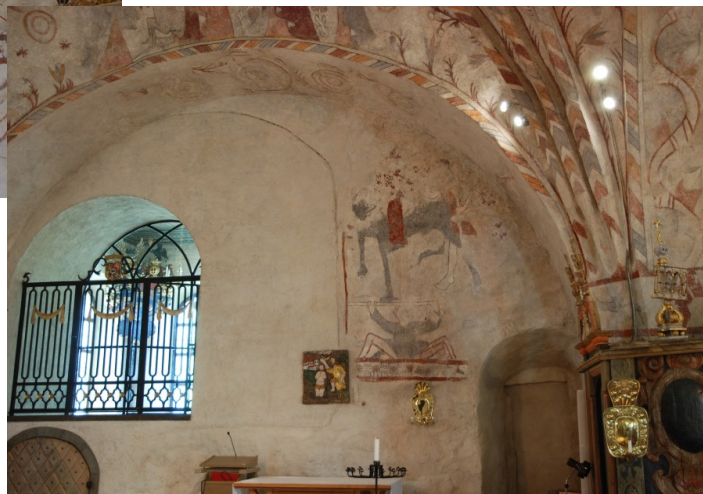
Korvalvet, överst från vänster: norr (Korsfästelsen), öster (Nådstolen), söder (S:t Benedictus, S:ta Katarina av Vadstena, Maria Magdalena, S:ta Ursula). Bilder saknas från västra valvkappan och valvhjässan.

Norra korväggen

Östra och södra korväggarna

Korsmitten

Korsmitten, eller det östligaste långhusvalvet har motiv från Gregorii mässa. I valvhjässan syns Jesus i olika scener och i de nedre valvkapporna avbildas bl a Rosenkransmadonnan och Kristus som Smärtomannen. Även valvbågarna är bemålade men kraftigt blekta och föga retuscherade.

Korsmittens valv, överst från vänster: norr (Rosenkransmadonnan), öster (Kristus som Smärtomannen), söder (S:t Olof och S:t Erik), väster (ängeln Gabriel med basun). Bilder från valvhjässan saknas.

Mellersta långhusvalvet

Här skildras delar av skapelsehistorien, Syndafallet samt Adam och Evas arbete. Vissa av figurframställningarna är påfallande naiva.

Mellersta långhusvalvet, överst från vänster: norr (Adam och Eva upptäcker sin nakenhet, Eva spinner), öster (Adam gräver, Gud skapar Adam), söder (Gud skapar Eva, Guds vila), väster (Gud visar Kunskapens träd, frestelsen).

Gud förevisar
Kunskapens träd för
Adam och Eva.

Västra långhusvalvet

I detta valv fortsätter berättelsen om syndafallet med utdrivandet ur Paradiset samt Kain och Abel. Kain offerar här en get istället för en sädeskärve. I resten av valvet avbildas dödssynderna. I väster skymms målningarna delvis av orgeln. De sistnämnda målningarna tillsammans med målningarna på sköldbågen och västväggen framtogs först 1968-69 och är oretuscherade.

Västra långhusvalvet, överst från vänster: norr (Vällust och Frosseri), öster 1 (Utdrivandet ur Paradiset), öster 2 (Kain och Abel offerar), söder (Kain dräper Abel samt Gud frågar Kain var Abel är).

Västra sköldbågen, södra sidan: djävulen hjälper en kvinna att kärna smör

Västväggen, södra sidan: en man som rider på en struts (dödssynden Vankelmodet)

Västväggen, norra sidan: en sirén, kvinna med två fiskstjärtar som enligt Lindqvist ska symbolisera hedendomen och kätteriet.

Övrigt

Det Wrangelska gravkoret är dekorerat med limfärgsmålteri och det Rehbinderska gravkoret har en stor draperimålning som inramar Reinholtz Rehbinders huvudbanér. Dessa målningar rengjordes och retuscherades 2013.

Besiktningdatum 2015-06-03

Foto Gunnar Nordanskog där inget annat anges.

Rapport sammanställd av Gunnar Nordanskog 2016-02-01

Granskad av Eva Ringborg

Källor

Jönköpings läns museum, bildarkivet.

Lindqvist, Gunnar 2006: *Säby kyrka*. Kyrkoberskrivning utgiven av Linköpings stifts kyrkoberskrivningskommitté.

Peterson, Sten 2003: Kalkmåleriinventering, Linköpings stift.

Rosenquist, Gunnel 2014: *Säby kyrka. Konservering av invändiga valv- och väggmålningar*. Jönköpings läns museum. Preliminär rapport 2014-09-03.